

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતેની ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલયમાં

સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૪૮૦૩ / ૨૦૦૧

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી વિપુલ એમ. પંચોલી

૧.	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે?	
૨.	રિપોર્ટરને રીફર કરવું કે નહીં ?	
૩.	શું ન્યાયમૂર્તિશ્રી ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	
૪.	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના	

	નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	
--	-----------------------------------	--

=====

એ વી બંગાળી – અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૩ – સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થીતી:-

શ્રી શિરીષ જોષી, અરજદાર(ઓ) નં. ૧ માટે એડવોકેટ

શ્રી ઉદિત મહેતા, સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ – ૩ માટે એજીપી

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી વિપુલ એમ. પંચોલી

તારીખ : ૦૯/૦૩/૨૦૧૬

મૌખિક ચુકાદો

૧. આ અરજી દ્વારા, અરજદારે સામાવાળા નં.૨ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૯.૦૮.૧૯૯૮ ના હુકમ તેમજ સામાવાળા નં.૧ દ્વારા પસાર કરવામાં

આવેલ તારીખ ૦૨.૦૧.૨૦૦૧ ના હુકમને પડકાર્યો છે, જેના દ્વારા અરજદારને સેવામાંથી અકાળે નિવૃત્ત કરવામાં આવ્યા હતા. અરજદારે એવી પણ પ્રાર્થના કરી છે કે સામાવાળાને અરજદારને સેવામાં પુનઃસ્થાપિત કરવા અને તમામ પરિણામી લાભો આપવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવે.

૨. અરજદાર માટે વિ. વકીલ શ્રી શિરીષ જોષી અને સામાવાળા માટે વિ. એજુપી શ્રી ઉદિત મહેતાને સાંભળવામાં આવ્યા.

૩. અરજદાર વતી ઉપસ્થિત વિ. વકીલ શ્રી જોષીએ રજૂઆત કરી હતી કે અરજદારનો જન્મ ૧૦.૧૧.૧૯૪૩ ના રોજ થયો હતો અને તેથી, તેમણે ૧૦.૧૧.૨૦૦૧ ના રોજ ૫૮ વર્ષની ઉંમર પૂરી કરી હતી. અરજદારની નિમણૂક ૦૩.૦૮.૧૯૬૬ ના રોજ પોલીસ ખાતામાં જુનિયર ક્લાર્ક તરીકે કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ તેમને વર્ષ ૧૯૭૯ માં સીનિયર ક્લાર્ક તરીકે બઢતી આપવામાં આવી હતી અને વર્ષ ૧૯૯૦ માં, તેમને હેડ ક્લાર્કના હોદ્દા પર વધુ બઢતી આપવામાં આવી હતી. વિ. વકીલ શ્રી જોષીની રજૂઆત અનુસાર, ૩૨ વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન અરજદારનો સેવા રેકૉર્ડ નિષ્કલંક છે અને અરજદાર વિરુદ્ધ કોઈ ફરિયાદ ન હતી. જો કે, ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ હેઠળના શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે અરજદાર વિરુદ્ધ એક એફઆઈઆર નોંધવામાં આવી હતી. ઉક્ત એફઆઈઆરમાં, એક શ્રી પ્રજાપતિને પણ સહ-આરોપી તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા

હતા. દરોડા સમયે અરજદાર કચેરીમાં હાજર ન હતા અને અરજદાર પાસેથી કોઈ લાંચની માંગણી અથવા લાંચની રકમ સ્વીકારવા કે પુનઃપ્રાપ્ત કરવાનો કિસ્સો ન હતો. ઉક્ત કેસ સંબંધિત સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ પેઝિંગ હતો.

૪. આ તબક્કે, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે સામાવાળાએ બોમ્બે સિવિલ સર્વિસ રૂલ્સ, ૧૯૫૯ (સરળતા ખાતર આ પછી જેને 'બીસીએસઆર' તરીકે ઉલ્લેખિત કરવામાં આવેલ છે) ના નિયમ ૧૬૧ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે તારીખ ૨૯.૦૮.૧૯૯૮ ના રોજ આક્ષેપિત હુકમ પસાર કર્યો હતો. ઉક્ત હુકમ દ્વારા, અરજદારને ૫૫ વર્ષની ઉંમરે સેવામાંથી અકાળે/ફરજિયાતપણે નિવૃત્ત કરવામાં આવ્યા હતા અને તેમને ૩ મહિનાનો નોટિસ પગાર આપવામાં આવ્યો હતો. તેથી અરજદારે તારીખ ૦૭.૧૨.૧૯૯૮ ના રોજ સામાવાળા નં.૨ ને રજૂઆત કરી હતી અને એ બાબત તરફ ધ્યાન દોર્યું હતું કે તેમની ૩૨ વર્ષની સમગ્ર સેવા અવધિ દરમિયાન, તેમની વિરુદ્ધ ખોટી રીતે દાખલ કરવામાં આવેલી ઉપરોક્ત એફઆઈઆર સિવાય, તેમની વિરુદ્ધ કોઈ અન્ય તપાસ હાથ ધરવામાં આવી ન હતી. અરજદારે સામાવાળા ખાતામાં પ્રામાણિકતા અને નિષ્ઠાપૂર્વક ૩૨ વર્ષ સુધી કામ કર્યું છે. એ બાબત તરફ પણ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે કે ઉક્ત હુકમ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કર્યા વિના પસાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તેથી, ઉક્ત હુકમને રદ/પુનઃવિચારણા કરવામાં આવે. ત્યારબાદ એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે અરજદારે સામાવાળા સત્તામંડળ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા હુકમ

વિરુદ્ધ ગુજરાત સિવિલ સર્વિસીસ ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ ૧૯૯૮ ની અપીલ નં.૫૧૯ દાખલ કરી હતી. ઉક્ત અપીલની પેન્ડન્સી દરમિયાન, સામાવાળા સત્તામંડળે ફકરાવાર રજૂઆતો દાખલ કરી હતી, જેમાં સ્પષ્ટપણે જણાવાયું છે કે અરજદાર વિરુદ્ધ એસીબી પોલીસ સ્ટેશન, વડોદરા ખાતે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની કલમ ૭, ૧૨, ૧૩(૧)(ડી) અને ૧૩(૨) હેઠળ એફઆઈઆર એટલે કે સી. આર. નં. ૧૧ / ૧૯૯૬ નોંધાયેલ છે અને જ્યારે વડોદરાની સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ અરજદાર વિરુદ્ધ કેસ પેન્ડિંગ છે, ત્યારે સામાવાળા નં.૨ એવો નિર્ણય લીધો છે કે અરજદાર વિરુદ્ધ રેકૉર્ડ પર પર્યાપ્ત સામગ્રી ઉપલબ્ધ છે જેથી એ જાહેર થાય કે તેમની નિષ્ઠા શંકાસ્પદ છે. તદનુસાર, એવો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો કે તેઓ ૫૫ વર્ષથી વધુ સમય માટે ચાલુ રહેવા માટે યોગ્ય નથી.

૫. વિ. વકીલ શ્રી જોષીએ ત્યારબાદ એવી દલીલ કરી હતી કે ઉપરોક્ત અપીલનો નિકાલ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા એવા ગ્રાઉન્ડ પર કરવામાં આવ્યો હતો કે અરજદાર પાસે વૈકલ્પિક ઉપચાર ઉપલબ્ધ છે અને તેથી, અરજદારને વરિષ્ઠ સત્તામંડળ એટલે કે ગૃહ વિભાગ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. અરજદારે તદનુસાર અપર સચિવ, ગૃહ વિભાગ, ગુજરાત રાજ્ય સમક્ષ અપીલ દાખલ કરી અને તમામ સાચી હકીકતો તરફ ધ્યાન દોર્યું, જેમાં એ પણ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું કે સેશન્સ કોર્ટ, વડોદરાએ તારીખ ૧૨.૧૦.૧૯૯૯ ના હુકમ દ્વારા અરજદારને નિર્દોષ છોડી મૂક્યા છે અને તેથી, જ્યારે નિર્દોષ છૂટકારો કરવાનો

હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હોય, ત્યારે ફરજિયાત નિવૃત્તિનો હુકમ રદ કરવામાં આવે. રાજ્ય સરકારે સામાવાળા નં.૨ ને જાણ કરી કે અરજદાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ ફગાવી દેવામાં આવી છે અને તેથી, સામાવાળા નં.૨ એ તારીખ ૧૮.૦૧.૨૦૦૧ ના પત્રવ્યવહાર દ્વારા અરજદારને ઉક્ત હકીકતની જાણ કરી.

૬. વિ. વકીલ શ્રી જોષીએ ત્યારબાદ એવી દલીલ કરી હતી કે ૧૯૯૭ ના સ્પેશિયલ કેસ નં.૧૨ માં, વિ. સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા તારીખ ૧૨.૧૦.૧૯૯૯ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલા હુકમ વિરુદ્ધ, રાજ્યે આ અદાલત સમક્ષ ૧૯૯૯ ની ક્રિમિનલ અપીલ નં.૧૩૧૮ ના રૂપમાં અપીલ દાખલ કરી હતી અને આ અદાલતે તારીખ ૦૩.૧૦.૨૦૦૦ ના હુકમ દ્વારા ઉક્ત અપીલને એડમિશન તબક્કે ફગાવી દીધી હતી. આમ, સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ નિર્દોષ છૂટકારાના હુકમને આ અદાલત દ્વારા સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે. આમ, જ્યારે અરજદારને સક્ષમ ફોજદારી અદાલત દ્વારા નિર્દોષ છોડી મૂકવામાં આવ્યા છે, ત્યારે હવે અરજદારની નિષ્ઠા શંકાસ્પદ છે તેવું માનવાનો કોઈ પ્રશ્ન રહેતો નથી. તેથી તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે ઉપરોક્ત ઘટનાક્રમને ધ્યાનમાં રાખીને સામાવાળા સત્તામંડળે અરજદારના કેસ પર પુનઃવિચારણા કરવી જોઈતી હતી.

૭. વિ. વકીલ શ્રી જોષીએ ત્યારબાદ રજૂઆત કરી હતી કે જ્યારે અરજદારે અરજી દાખલ કરી હતી, ત્યારે સામાવાળા સત્તામંડળે તારીખ ૩૦.૦૭.૨૦૦૨ ના રોજ એક સોગંદનામું દાખલ કર્યું હતું, જેમાં સામાવાળા દ્વારા એક નવી કથા રજૂ કરવામાં આવી છે. સોગંદનામામાં, સામાવાળાએ જણાવ્યું છે કે અરજદારનો ભૂતકાળનો રેકૉર્ડ સ્વચ્છ અને નિષ્કલંક નથી અને વર્ષ ૧૯૯૬-૯૭ દરમિયાન, અરજદારના વાર્ષિક ખાનગી અહેવાલમાં કેટલીક પ્રતિકૂળ નોંધો હતી. આમ, હવે સામાવાળાએ ૧૯૯૬-૯૭ ના સમયગાળા માટેની પ્રતિકૂળ નોંધો પર આધાર રાખ્યો છે. તેમણે વધુમાં દલીલ કરી હતી કે સંબંધિત સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલા અન્ય સોગંદનામામાં, એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે સામાવાળાએ છેલ્લા ૮ થી ૧૦ વર્ષના સમયગાળા માટેની પ્રતિકૂળ નોંધો ધ્યાનમાં લીધી છે અને ત્યારબાદ છેલ્લા સોગંદનામામાં, એવું સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે કે છેલ્લા ૮ થી ૧૦ વર્ષ માટેના અરજદારના ખાનગી અહેવાલમાંની નોંધો સંતોષકારક ન હતી તેવી રજૂઆત કરવામાં સામાવાળાની ભૂલ થઈ હતી. છેલ્લા સોગંદનામામાં એવું સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે કે સામાવાળાએ છેલ્લા ૮ થી ૧૦ વર્ષના વાર્ષિક ખાનગી અહેવાલને ધ્યાનમાં લીધો છે, જેમાંથી વર્ષ ૧૯૯૬-૧૯૯૭ માં પ્રતિકૂળ નોંધો હતી. આમ, સામાવાળા સત્તામંડળ સમયાંતરે વલણ બદલી રહ્યું છે. એવું ધ્યાન દોરવામાં આવે છે કે આ અદાલતે વર્તમાન અરજીમાં તારીખ ૧૮.૦૨.૨૦૧૩ ના રોજ જ્યારે તેની સુનાવણી કરવામાં આવી ત્યારે હુકમ પસાર કર્યો હતો અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૨. ગુજરાત રાજ્યના પોલીસ મહાનિર્દેશકના વહીવટી નિયંત્રણ હેઠળ કામ કરી રહેલા અરજદારની અકાળે નિવૃત્તિનો હુકમ કરતા તારીખ ૨૯.૦૮.૧૯૯૮ ના હુકમને પડકારવામાં આવ્યો છે. એવું ધ્યાન દોરવામાં આવે છે કે, સંબંધિત સમયે, અરજદાર નિલંબન હેઠળ હતા કારણ કે તેઓ એસીબી કેસ માટે ટ્રાયલનો સામનો કરી રહ્યા હતા.

૩. ગુણદોષ પર અરજીનો પ્રતિકાર કરવા માટે, રેકૉર્ડ પરની સામગ્રીનું વલણ સૂચવે છે કે સત્તામંડળો નોંધપાત્ર રીતે અને સંભવતઃ માત્ર અરજદાર વિરુદ્ધના એસીબી કેસના કારણે પ્રભાવિત થયા હતા. એક તબક્કે, ઉક્ત કેસમાંથી અરજદારના નિર્દોષ છૂટકારા પછી પણ, અરજદારના કેસ પર પુનઃવિચારણા ન કરવા માટેનું ગ્રાઉન્ડ રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી નિર્દોષ છૂટકારા સામેની અપીલ પેન્ડિંગ હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું. તે રેકૉર્ડ પર છે કે ઉક્ત નિર્દોષ છૂટકારાને પણ આ અદાલત દ્વારા સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે.

૪. ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ તેમજ અરજદારની રજૂઆતનો જવાબ આપતી વખતે એવો એક બચાવ હાથ ધર્યા પછી કે, તે એસીબી કેસ જ હતો

જે અરજદાર વિરુદ્ધ પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિ હતી, અરજી દાખલ કર્યાના લગભગ એક દાયકા પછી, સત્તામંડળો દ્વારા એવું જણાવીને નવો બચાવ લેવામાં આવ્યો છે કે આક્ષેપિત હુકમને અન્ય ગ્રાઉન્ડ પર પણ નભાવી શકાય છે.

૫. આ સંજોગોમાં, હકીકતના મુદ્દા તરીકે, સંબંધિત સમયે સત્તામંડળોના મન પર શાની અસર થઈ હતી તે સુનિશ્ચિત કરવું જરૂરી બનશે.

૬. વિ. એજીપી શ્રી રિદાણી મૂળ રેકૉર્ડ જોયા પછી, આ સંબંધમાં અદાલતને રિપોર્ટ કરી શકે છે. તે દિવસના આખરી સુનાવણી બોર્ડ પરની પ્રથમ ૧૦ બાબતોની અંદર, તારીખ ૧૧.૦૩.૨૦૧૩ ના રોજ બાબત સૂચિબદ્ધ કરો.”

એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ત્યારબાદ વિ. એજીપીએ મૂળ ફાઈલને બિલકુલ ધ્યાનમાં લીધી નથી અને આ અદાલતને રિપોર્ટ કર્યો નથી કે સંબંધિત સમયે સત્તામંડળના મન પર શાની અસર થઈ હતી. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે આજે પણ જ્યારે બાબતની સુનાવણી થઈ રહી છે, ત્યારે અધિકારી મૂળ ફાઈલ સાથે હાજર નથી અને તેથી, આ અદાલતે ઉપરોક્ત પાસાની ગંભીર નોંધ લેવી જોઈએ.

૮. વિ. વકીલ શ્રી જોષીએ ત્યારબાદ રજૂઆત કરી હતી કે એક શ્રી એસ. એચ. પ્રજાપતિ જેઓ ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ હેઠળ અરજદાર વિરુદ્ધ નોંધાયેલી એફઆઈઆરમાં સહ-આરોપી હતા, વાસ્તવમાં, ઉક્ત શ્રી પ્રજાપતિ ચલાવવામાં આવેલી ટ્રાયલમાં પણ વિ. સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષ અરજદારની સાથે જ હતા. વિ. સેશન્સ કોર્ટે ઉક્ત આરોપીને નિર્દોષ છોડી મૂક્યા હતા. ટ્રાયલની પેન્ડન્સી દરમિયાન શ્રી પ્રજાપતિને નિલંબન હેઠળ રાખવામાં આવ્યા હતા. જો કે, સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો હુકમ પસાર કરાયા પછી, તેમને સેવામાં પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવ્યા હતા અને ઓગસ્ટ ૧૯૯૯ માં તેમના નિલંબનનો હુકમ રદ કરવામાં આવ્યો હતો, જ્યારે અરજદારને તારીખ ૩૦.૦૮.૧૯૯૮ ના હુકમ દ્વારા ફરજિયાતપણે નિવૃત્ત કરવામાં આવ્યા છે. શ્રી પ્રજાપતિને ત્યારબાદ ઓક્ટોબર ૨૦૦૨ માં ઓફિસ સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ તરીકે બઢતી આપવામાં આવી હતી અને જાન્યુઆરી ૨૦૦૪ માં, તેમને વચનિવૃત્તિની ઉંમર પ્રાપ્ત કરવા પર નિવૃત્ત થવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે શ્રી પ્રજાપતિએ વાસ્તવમાં ફરિયાદી પાસેથી રૂ. ૩૦૦/- સ્વીકાર્યા હતા. તેમ છતાં, તેમને પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવ્યા હતા અને બઢતી આપવામાં આવી હતી. આમ, જો સામાવાળા સત્તામંડળે અરજદાર વિરુદ્ધ એફઆઈઆરની નોંધણીના આધારે એવો અભિપ્રાય બાંધ્યો હોય કે તેમની નિષ્ઠા શંકાસ્પદ છે, તો સામાવાળા સત્તામંડળે જ્યાં સુધી શ્રી પ્રજાપતિનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી સમાન અભિપ્રાય બાંધવો જોઈતો હતો. સામાવાળા દ્વારા ઉક્ત શ્રી પ્રજાપતિ વિરુદ્ધ ક્યારેય કોઈ

ખાતાકીય તપાસ શરૂ કરવામાં આવી ન હતી. આમ, સામાવાળાએ અરજદાર પ્રત્યે ભેદભાવપૂર્ણ વર્તન કર્યું છે અને તેથી, આક્ષેપિત હુકમ રદ અને સેટ અસાઈડ કરવો જોઈએ.

૯. વિ. વકીલ શ્રી જોષીએ માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત તેમજ આ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા નીચેના ચુકાદાઓ પર આધાર રાખ્યો છે.

- રાજેશ ગુપ્તા વિ. જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્ય અને અન્યના કેસમાં, જે (૨૦૧૩) ૩ એસસીસી ૫૧૪ માં રિપોર્ટ થયેલ છે
- ગિરધરસિંહ રામસિંહ પરમાર વિ. ડેપ્યુટી ઇન્સ્પેક્ટર જનરલ ઓફ પોલીસ, જૂનાગઢના કેસમાં, જે ૧૯૮૮ (૨) જીએલઆર ૧૦૯૫ માં રિપોર્ટ થયેલ છે
- એચ. એ. મહેતા વિ. ગુજરાત રાજ્ય અને અન્યના કેસમાં, જે ૧૯૯૩ (૧) જીએલએચ ૮૯૯ માં રિપોર્ટ થયેલ છે
- જે એમ મહેતા વિ. ગુજરાત રાજ્યના કેસમાં, જે ૧૯૯૧ (૧) જીએલઆર ૬૧૯ માં રિપોર્ટ થયેલ છે

- વાલીબેન જેઠાભાઈ ભાનજી વિ. પાટણ નગરપાલિકાના કેસમાં, જે ૨૦૦૬

(૩) જીએલઆર ૨૨૭૮ માં રિપોર્ટ થયેલ છે

૧૦. બીજી બાજુ, વિ. એજીપી શ્રી ઉદિત મહેતાએ રજૂઆત કરી હતી કે, સામાવાળા સત્તામંડળ દ્વારા બીસીએસઆરના નિયમ ૧૬૧ હેઠળ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને જાહેર હિતમાં આક્ષેપિત હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી, એકવાર સામાવાળા સત્તામંડળ દ્વારા જાહેર હિતમાં હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હોય, જેના દ્વારા અરજદારને સેવામાંથી નિવૃત્ત (કમ્પલસરી રિટાયર્ડ) કરવામાં આવ્યા હોય, આ કોર્ટ ભારતના સંવિધાનની કલમ ૨૨૬ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે ઉક્ત હુકમમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકે નહીં. તેમણે વધુમાં દલીલ કરી હતી કે, જ્યારે આક્ષેપિત હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે અરજદાર સામે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે ટ્રાયલ પેર્સિડિંગ હતી અને તેથી સામાવાળા સત્તામંડળનો એવો અભિપ્રાય હતો કે જ્યારે અરજદારની પ્રામાણિકતા શંકાસ્પદ હોય, ત્યારે તેઓ ૫૫ વર્ષથી વધુ સમય માટે ચાલુ રાખવા માટે યોગ્ય નથી અને તેથી, અરજદારને સમય પહેલાં નિવૃત્ત કરવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો. તેમણે વધુમાં સબમિટ કર્યું કે સામાવાળાએ અરજદારના ગુપ્ત અહેવાલમાં વર્ષ ૧૯૯૬-૯૭ વચ્ચેના સમયગાળા માટે કરવામાં આવેલી પ્રતિકૂળ નોંધો પણ ધ્યાને લીધી છે અને તેથી જ્યારે સામાવાળાએ હુકમ પસાર કરતી વખતે અરજદારનો એકંદર સેવા રેકૉર્ડ ધ્યાનમાં લીધો હોય, ત્યારે આ કોર્ટ તેમાં હસ્તક્ષેપ

કરી શકે નહીં. વધુમાં એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી છે કે શ્રી એસ. એચ. પ્રજાપતિને સેવામાં ચાલુ રાખવામાં આવ્યા હતા કારણ કે તેમણે સંબંધિત સમયે ૫૫ વર્ષ પૂર્ણ કર્યા ન હતા અને અરજદારે ૫૫ વર્ષ પૂર્ણ કર્યા હતા, તેથી, અરજદારના કિસ્સામાં ફરજિયાત નિવૃત્તિનો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. વિ. એજીપીએ વધુમાં સબમિટ કર્યું કે આ પ્રકારના કેસોમાં સત્તામંડળ દ્વારા લેવાયેલા નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે જ્યુડિશિયલ રિવ્યુનો અવકાશ ખૂબ સીમિત છે અને તેથી, અરજી રદ કરવી જોઈએ.

૧૧. પક્ષકારો માટે ઉપસ્થિત વિ. વકીલો વતી કરવામાં આવેલી રજૂઆતોને ધ્યાનમાં લીધા પછી અને રેકૉર્ડ પર રજૂ કરાયેલા સાહિત્યમાંથી પસાર થયા પછી, એવું બહાર આવે છે કે અરજદારની ૦૩/૦૮/૧૯૬૬ ના રોજ પોલીસ વિભાગમાં જૂનિયર ક્લાર્ક તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, તેમને વર્ષ ૧૯૭૮ માં સિનિયર ક્લાર્ક તરીકે પ્રમોશન આપવામાં આવ્યું હતું અને ત્યારબાદ, વર્ષ ૧૯૮૦ માં તેમને હેડ ક્લાર્કની પોસ્ટ પર વધુ પ્રમોશન આપવામાં આવ્યું હતું. આમ, વર્ષ ૧૯૮૮ માં, અરજદારે ૩૨ વર્ષથી વધુની સેવા પૂર્ણ કરી હતી. ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ હેઠળ અરજદાર અને સહ-આરોપી શ્રી એસ. એચ. પ્રજાપતિ વિરુદ્ધ એફઆઈઆર નોંધવામાં આવી હતી. લાંચ માંગવાની કે લાંચની રકમ સ્વીકારવાની કથિત ઘટના સમયે અરજદાર હાજર ન હતા અને તેઓ રજા પર હતા. એફઆઈઆર નોંધાયા બાદ, ચાર્જશીટ ફાઇલ કરવામાં આવી હતી અને સેસન્સ

કોર્ટ, વડોદરા સમક્ષ ટ્રાયલ પેલિંગ હતી. તે તબક્કે, સામાવાળા સત્તામંડળે તારીખ ૨૮/૦૭/૧૯૮૮ ના સરકારી ઠરાવ પર આધાર રાખીને, ૫૫ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરનાર અરજદારના કેસની સમીક્ષા કરી અને અભિપ્રાય આપ્યો અને અવલોકન કર્યું કે “મને જણાએ છે કે હેડ ક્લાર્ક ‘બંગાળી’ વિરુદ્ધ રેકૉર્ડ પર પૂરતી સામગ્રી ઉપલબ્ધ છે જેથી તેમની પ્રામાણિકતા શંકાસ્પદ હોવાનું બહાર આવે છે. તેથી મેં નિર્ણય લીધો છે કે તેઓ ૫૫ વર્ષથી વધુ સમય માટે ચાલુ રાખવા માટે યોગ્ય નથી. તેથી તેમને નિવૃત્ત કરવામાં આવે અને તેમને અગાઉથી ત્રણ મહિનાનો નોટિસ પગાર ચૂકવવામાં આવે.”

સામાવાળા સત્તામંડળ દ્વારા અરજદાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ નં.૫૧૯/૧૯૮૮ માં ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવેલી પેરાવાઈઝ ટિપ્પણીઓમાં જણાવેલ ઉપરોક્ત હકીકત.

આમ, ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ સામાવાળા સત્તામંડળનો ચોક્કસ કેસ હતો કે અરજદાર વિરુદ્ધ ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ હેઠળ ફોજદારી કેસ પેલિંગ છે અને તેથી, એવો અભિપ્રાય રચાયો હતો કે અરજદારની પ્રામાણિકતા શંકાસ્પદ છે અને તેથી, અરજદારને સેવામાંથી ફરજિયાત નિવૃત્ત કરવાનો હુકમ કરવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો.

૧૨. વર્તમાન કાર્યવાહીમાં સામાવાળા સત્તામંડળ દ્વારા દાખલ કરાયેલ સોગંદનામા પરથી એ પણ બહાર આવે છે કે સક્ષમ ક્રિમિનલ કોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ છૂટકારો (એકિવટલ)નો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યા પછી અને જ્યારે રાજ્ય દ્વારા કરવામાં આવેલી એકિવટલ અપીલ આ કોર્ટ દ્વારા એડમિશન સ્ટેજ પર રદ કરવામાં આવી છે, ત્યારે હવે સામાવાળાએ પોતાનું વલણ બદલ્યું છે કે, વર્ષ ૧૯૯૬-૯૭ વચ્ચેના સમયગાળા માટે અરજદારના ગુપ્ત અહેવાલમાં પ્રતિકૂળ નોંધો હતી. રાજ્ય સરકારે ત્યારબાદના સોગંદનામામાં પોતાનું વલણ સુધાર્યું છે અને નિર્દેશ કર્યો છે કે આક્ષેપિત હુકમ પસાર કરતી વખતે, સામાવાળા સત્તામંડળે અરજદારના છેલ્લા ૮ થી ૧૦ વર્ષના સેવા રેકૉર્ડને ધ્યાનમાં લીધો છે. આમ, એવું જણાય છે કે રાજ્ય સરકારે વખતોવખત પોતાનું વલણ બદલ્યું છે અને તેને અનુકૂળ હોય તેવું સ્ટેન્ડ લીધું છે. જો કે, હકીકત એ રહે છે કે વર્ષ ૧૯૯૮ માં ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ પ્રથમ વલણ એ હતું કે અરજદાર સામે ફોજદારી કેસ પેન્ડિંગ છે અને તેથી, તેમની પ્રામાણિકતા શંકાસ્પદ છે.

૧૩. ૧૯૯૬-૯૭ ના સમયગાળાની સો-કોલ્ડ પ્રતિકૂળ નોંધોની પણ કાળજીપૂર્વક તપાસ કરવામાં આવે તો, એવું કહી શકાય કે તેમની પ્રામાણિકતા અંગે કોઈ નોંધ નથી. ઉક્ત પ્રતિકૂળ નોંધમાં જણાવાયું છે કે અરજદાર જ્યાં સુધી કામનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી નિર્ણય લેવામાં ઝડપી નથી. આ અંગે અરજદાર પાસેથી સ્પષ્ટતા માંગવામાં આવી હતી. જો ઉપરોક્ત નોંધોને પ્રતિકૂળ નોંધ

ગણવામાં આવે તો પણ, સામાવાળા ૧૯૯૬-૯૭ વચ્ચેના સમયગાળા સિવાય અન્ય કોઈ સમયગાળા માટે અરજદારના ગુપ્ત અહેવાલમાં પ્રતિકૂળ નોંધો હતી તેવું દર્શાવવા માટે રેકૉર્ડ પર અન્ય કોઈ સામગ્રી રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ ગયા છે. આમ, ૩૨ વર્ષથી વધુના સમગ્ર સેવા રેકૉર્ડ દરમિયાન, સામાવાળાએ માત્ર એક જ વર્ષના અરજદારના ગુપ્ત અહેવાલમાં કરવામાં આવેલી પ્રતિકૂળ નોંધોને ધ્યાનમાં લીધી છે. આ તબક્કે યાદ કરવું જરૂરી છે કે અરજદાર વર્ષ ૧૯૬૬ માં સેવામાં જોડાયા હતા. ત્યારબાદ, તેમને વર્ષ ૧૯૭૯ માં પ્રમોશન આપવામાં આવ્યું હતું અને ત્યારબાદ વર્ષ ૧૯૯૦ માં ફરી એકવાર હેડ ક્લાર્કની પોસ્ટ પર પ્રમોશન આપવામાં આવ્યું હતું. આમ, જો અરજદારના એકંદર સેવા રેકૉર્ડની તપાસ કરવામાં આવે, તો એવું કહી શકાય કે વર્ષ ૧૯૯૬-૯૭ માટેની સો-કોલ્ડ પ્રતિકૂળ નોંધો સિવાય, અરજદાર વિરુદ્ધ એવું કશું પ્રતિકૂળ નથી જે સામાવાળા દ્વારા રેકૉર્ડ પર મૂકવામાં આવ્યું હોય.

૧૪. હવે જ્યાં સુધી ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ હેઠળ અરજદાર સામે નોંધાયેલા ફોજદારી કેસનો સંબંધ છે, અરજદારને સહ-આરોપી શ્રી એસ. એચ. પ્રજાપતિ સાથે સક્ષમ ક્રિમિનલ કોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ છોડી મુકવામાં આવ્યા છે. રેકૉર્ડ પરથી એ પણ ફલિત થાય છે કે રાજ્ય સરકારે આ કોર્ટ સમક્ષ ક્રિમિનલ અપીલ નં.૧૩૧૮/૧૯૯૯ થી એકિવટલ અપીલ દાખલ કરી હતી. જો કે, આ કોર્ટે તારીખ ૦૩/૧૦/૨૦૦૦ ના હુકમથી એડમિશન સ્ટેજ પર જ ઉક્ત અપીલ રદ કરી દીધી

છે. આમ, જ્યારે અરજદારને ઉપરોક્ત ફોજદારી કેસમાં નિર્દોષ છોડી મુકવામાં આવ્યા હોય, ત્યારે અરજદારની પ્રામાણિકતા શંકાસ્પદ હતી તેમ કહી શકાય નહીં. આ તબક્કે, એ નોંધવું જરૂરી છે કે જ્યાં સુધી સહ-આરોપી શ્રી એસ. એચ. પ્રજાપતિના કેસનો સંબંધ છે, તેઓ અરજદાર વિરુદ્ધ દાખલ કરવામાં આવેલા ફોજદારી કેસમાં સહ-આરોપી હતા. ઉક્ત શ્રી પ્રજાપતિને પણ ટ્રાયલ કોર્ટે નિર્દોષ છોડી મુક્યા હતા. સામાવાળાએ ઉક્ત કર્મચારી વિરુદ્ધ સસ્પેન્શનનો હુકમ રદ કર્યો હતો અને તેમને સેવામાં પુનઃસ્થાપિત કર્યા હતા. ક્રિમિનલ કોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ છૂટકારાનો હુકમ પસાર કર્યા પછી પણ, ઉક્ત કર્મચારી સામે કોઈ ખાતાકીય તપાસ યોજવામાં આવી ન હતી. ત્યારબાદ તેમને પ્રમોશન આપવામાં આવ્યું હતું અને વચનિવૃત્તિની વચ પ્રાપ્ત કરવા પર નિવૃત્ત થવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. આમ, જ્યાં સુધી અરજદારના કેસનો સંબંધ છે, તેમની સામે પેવિંગ રહેલી ક્રિમિનલ ટ્રાયલના પરિણામની રાહ જોયા વિના, સામાવાળા સત્તામંડળ દ્વારા આક્ષેપિત હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. સામાવાળા સત્તામંડળે અરજદાર સાથે ભેદભાવભર્યું વર્તન કર્યું છે. સામાવાળા સત્તામંડળ ફરિયાદી પાસેથી લાંચ માંગવાની કથિત ઘટના માટે અરજદાર તેમજ શ્રી પ્રજાપતિ સામે ખાતાકીય તપાસ શરૂ કરી શક્યા હોત. અરજદાર સામે આવી કોઈ તપાસ યોજવામાં આવી ન હતી. ક્રિમિનલ કોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ છૂટકારાનો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યા પછી પણ કર્મચારી સામે ખાતાકીય તપાસ શરૂ કરવા માટે સામાવાળા સત્તામંડળ માટે હંમેશા વિકલ્પ ખુલ્લો હતો. આમ, અરજદાર સામે ખાતાકીય તપાસ શરૂ કરવાના બદલે,

સામાવાળા દ્વારા શોર્ટ કટ અપનાવવામાં આવ્યો હતો અને તેના દ્વારા આક્ષેપિત હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો છે, જેના દ્વારા અરજદારને સમય પહેલાં નિવૃત્ત કરવામાં આવ્યા છે.

૧૫. અરજદાર તરફથી ઉપસ્થિત વિ. વકીલ શ્રી જોષી દ્વારા જેનો આધાર લેવામાં આવ્યો છે તે રાજેશ ગુપ્તા (સુપ્રા) ના કેસમાં, માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટે પેરાગ્રાફ નં.૮, ૯, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૯, ૩૦ અને ૩૧ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે અને ઠરાવ્યું છે:

“૮. અમે આ તબક્કે એ પણ ધ્યાનમાં લઈ શકીએ છીએ કે અપીલકર્તાનો ૨૪ વર્ષની સેવા દરમિયાન બેડાઇ સેવા રેકૉર્ડ હતો. તારીખ ૧.૪.૧૯૯૭ થી ૩૧.૩.૧૯૯૮ સુધીના સમયગાળા માટેના વાર્ષિક કામગીરી અહેવાલમાં, તેમના કામનું મૂલ્યાંકન સારું' તરીકે કરવામાં આવ્યું છે. સમીક્ષા કરનાર સત્તામંડળે અપીલકર્તાને ખૂબ સારા અધિકારી' તરીકે ગ્રેડ આપ્યો છે. પ્રામાણિકતાના કોલમ સામે, નોંધ 'ઉત્કૃષ્ટ' છે. તેવી જ રીતે, વર્ષ ૧૯૯૮-૧૯૯૯ માટે, તેમનું મૂલ્યાંકન સારા અધિકારી' તરીકે અને 'ઉત્કૃષ્ટ' પ્રામાણિકતા ધરાવતા તરીકે કરવામાં આવ્યું હતું. વર્ષ ૧૯૯૯-૨૦૦૦ ના વાર્ષિક કામગીરી અહેવાલમાં પણ તેમની પ્રામાણિકતા 'ઉત્કૃષ્ટ' હોવાનું

કહેવાય છે. તેમનું મૂલ્યાંકન ખૂબ જ ક્ષમતાવાન અને કાર્યક્ષમ અધિકારી તરીકે કરવામાં આવ્યું છે. સમીક્ષા કરનાર સત્તામંડળ દ્વારા આપવામાં આવેલ એકંદર મૂલ્યાંકન 'ખૂબ સારા અધિકારી' છે. વર્ષ ૨૦૦૦-૨૦૦૧ માટે, વાર્ષિક કામગીરી અહેવાલમાં ફરીથી નોંધવામાં આવ્યું છે કે અપીલકર્તા સારી પ્રામાણિકતા ધરાવતા સારા અધિકારી' છે. તારીખ ૨૭ મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૧ થી ૨૮ મી જુલાઈ, ૨૦૦૨ અને ત્યારપછી ૨૩ મી ઓક્ટોબર, ૨૦૦૨ થી ૨૩ મી ડિસેમ્બર, ૨૦૦૨ સુધીના સમયગાળા માટે ૧૨ મી માચ, ૨૦૦૫ ના રોજ એક અલગ મૂલ્યાંકન આપવામાં આવ્યું હતું. આ વાર્ષિક કામગીરી અહેવાલ ડેપ્યુટી કમિશનર, જમ્મુ દ્વારા ૧૧ મહિનાના સમયગાળા માટે નોંધવામાં આવ્યો હતો. ઉપરોક્ત બે કાર્યકાળમાં, અપીલકર્તાનું કામ અને વર્તન સારું જણાયું હતું. એ પણ નોંધવામાં આવ્યું છે કે રિપોર્ટિંગ ઓફિસરના ધ્યાને કોઈ કેસ/ફરિયાદ લાવવામાં આવી ન હતી. વર્ષ ૨૦૦૩-૨૦૦૪ માટે પ્રામાણિકતાના કોલમ સામે, એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે ધ્યાનમાં કંઈ વિરુદ્ધ આવ્યું નથી'. રિપોર્ટિંગ ઓફિસરે કહ્યું છે કે તેઓ ખૂબ સારા ફીલ્ડ ઓફિસર છે'. સમીક્ષા કરનાર અધિકારીએ અપીલકર્તાને અસાધારણ (આઉટસ્ટેન્ડિંગ) અધિકારી' તરીકે મૂલ્યાંકન કર્યું હતું.

૯. ઉપર નોંધ્યા મુજબ સેવાનો બિન-ડાઘવાળો રેકૉર્ડ હોવા છતાં, હાઈ પાવર્ડ રિવ્યુ કમિટી દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોના આધારે તારીખ ૨૬ મી એપ્રિલ, ૨૦૦૫ ના હુકમથી અપીલકર્તાને મુદત પહેલાં નિવૃત્ત થવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો. જે નિષ્કર્ષના આધારે અપીલકર્તાને નિવૃત્ત કરવાની ભલામણો કરવામાં આવી છે તે નીચે મુજબ છે:

“૫. એડિશનલ ડીજી સીઆઈડી દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતી મુજબ અધિકારીએ આવકના તેમના જાણીતા સ્ત્રોતો કરતાં અપ્રમાણસર મિલકત એકઠી કરી છે જેમાં કિષ્ના કોલોની કુઠુઆ ખાતે લગભગ ૩ કનાલ જમીન પર બનેલું આલીશાન મકાન; કુઠુઆ માર્કેટમાં બે દુકાનો; કુઠુઆ ટાઉનમાં છ કનાલ જમીન, ત્રિકુટા નગર જમ્મુ (સેક્ટર નં.૩) ખાતે એક કનાલ જમીન, ત્રિકુટા નગર એક્સ્ટેન્શન ખાતે બે કનાલ જમીન, ગ્રેટર કૈલાશ કોલોની, જમ્મુ ખાતે ત્રણ કનાલ જમીન; ભાટિયાંડી ખાતે ૧૦ મરલાનો પ્લોટ અને યુનાઈટેડ કોમર્શિયલ બેંક, આર.એન.બજાર અને વિજયા બેંક, પુરાણી, મંડી, જમ્મુમાં બેંક ખાતા અને લોકરનો સમાવેશ થાય છે.

૨૦. સરકારી કર્મચારીને કયા સિદ્ધાંતો પર ફરજિયાત નિવૃત્ત કરવાનો હુકમ કરી શકાય તે આ કોર્ટ દ્વારા વૈકુંઠનાથ દાસ (સુપ્રા) ના કેસમાં અધિકૃત રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યા હતા. પેરાગ્રાફ ૩૪ માં, સિદ્ધાંતોનો સારાંશ નીચે મુજબ આપવામાં આવ્યો છે:

“૩૪. ઉપરની ચર્ચા પરથી નીચેના સિદ્ધાંતો ઉદ્ભવે છે:

(૧) ફરજિયાત નિવૃત્તિનો હુકમ એ કોઈ શિક્ષા નથી. તેમાં કોઈ કલંક કે દુર્વ્યવહારનું સૂચન નિહિત નથી.

(૨) સરકારી કર્મચારીને ફરજિયાત નિવૃત્ત કરવા જાહેર હિતમાં છે તેવો અભિપ્રાય રચીને સરકાર દ્વારા હુકમ પસાર કરવાનો હોય છે. આ હુકમ સરકારના સબ્જેક્ટિવ સંતોષ પર પસાર કરવામાં આવે છે.

(૩) કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોને ફરજિયાત નિવૃત્તિના હુકમના સંદર્ભમાં કોઈ સ્થાન નથી. આનો અર્થ એ નથી કે જ્યુડિશિયલ સ્ક્રુટિની સંપૂર્ણપણે બાકાત છે. જ્યારે હાઈકોર્ટ અથવા આ કોર્ટ અપીલેટ કોર્ટ તરીકે બાબતની તપાસ કરશે નહીં, જો તેઓને સંતોષ થાય કે હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો છે (એ) બદનિયતથી (મલાફાઇડ) અથવા (બી) તે કોઈ પુરાવા પર આધારિત નથી

અથવા (સી) તે મનસ્વી છે – તે અર્થમાં કે આપેલ સામગ્રી પર કોઈ વાજબી વ્યક્તિ જરૂરી અભિપ્રાય આપશે નહીં; ટૂંકમાં, જો તેવું જણાય કે તે વિકૃત (પરવસ) હુકમ છે તો તેઓ હસ્તક્ષેપ કરી શકે છે.

(જ) સરકારે (અથવા રિવ્યુ કમિટીએ, જે પાછા હોય) આ બાબતે નિર્ણય લેતા પહેલાં સેવાના સમગ્ર રેકૉર્ડ પર વિચાર કરવો પડશે – અલબત્ત પછીના વર્ષોના રેકૉર્ડ અને કામગીરીને વધુ મહત્વ આપવું પડશે. આ રીતે ધ્યાનમાં લેવાના રેકૉર્ડમાં કુદરતી રીતે ગુપ્ત રેકૉર્ડ્સ/કેરેક્ટર રોલ્સમાંની સાનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ બંને નોંધોનો સમાવેશ થશે. જો કોઈ સરકારી કર્મચારીને પ્રતિકૂળ નોંધો છતાં ઉચ્ચ હોદ્દા પર પ્રમોશન આપવામાં આવે છે, તો આવી નોંધો તેમનું ડંખ (પ્રભાવ) ગુમાવે છે, ખાસ કરીને, જો પ્રમોશન મેરિટ (પસંદગી) પર આધારિત હોય અને સિનિયોરિટી પર નહીં.

(પ) ફરજિયાત નિવૃત્તિનો હુકમ કોર્ટ દ્વારા માત્ર એવું દર્શાવવા પર રદ કરવા પાત્ર નથી કે તેને પસાર કરતી વખતે બિન-સંચારિત (અનકમ્યુનિકેટેડ) પ્રતિકૂળ નોંધોને પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવી હતી. તે પરિસ્થિતિ પોતે જ હસ્તક્ષેપ માટેનો આધાર બની શકે નહીં.

હસ્તક્ષેપ માત્ર ઉપર (૩) માં દર્શાવેલ આધારો પર જ પરવાનગી પાત્ર છે. આ પાસાની ચર્ચા ઉપરના પેરા ૩૦ થી ૩૨ માં કરવામાં આવી છે.

૨૧. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોની આ કોર્ટ દ્વારા નંદ કુમાર વર્મા (સુપ્રા) ના કેસમાં પુનઃતપાસ કરવામાં આવી છે અને પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો છે. સિદ્ધાંતોનું પુનઃનિરૂપણ નીચે મુજબ કરવામાં આવ્યું છે:

૩૪. એ પણ સુસ્થાપિત છે કે ફરજિયાત નિવૃત્તિ માટે અભિપ્રાયની રચના સંબંધિત સત્તામંડળના સબ્જેક્ટિવ સંતોષ પર આધારિત છે પરંતુ આવો સંતોષ માન્ય સામગ્રી પર આધારિત હોવો જોઈએ. સંચાલકીય સત્તામંડળનો સબ્જેક્ટિવ સંતોષ જેના પર આધારિત છે તે માન્ય સામગ્રી અસ્તિત્વમાં છે કે કેમ તે કોર્ટો માટે નક્કી કરવું પરવાનગી પાત્ર છે. વર્તમાન બાબતમાં, આપણે જે જોઈએ છીએ તે એ છે કે હાઈકોર્ટે, અપીલકર્તાનો ટ્રેક રેકૉર્ડ અને સેવા રેકૉર્ડ અસંતોષકારક હતો તેવું હોલ્ડ કરતી વખતે, એસીઆરની તે સામગ્રીના અર્ક બનાવતી વખતે માત્ર અમુક વર્ષો માટેના સેવા રેકૉર્ડને જ પસંદગીપૂર્વક ધ્યાનમાં લીધો છે. તેમાં કંઈક વિસંગતતા જણાય છે. અમે એ કારણસર આમ કહીએ છીએ કે અપીલકર્તાએ

એસીઆરની નકલો રજૂ કરી છે જે તેમણે માહિતી અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ હેઠળ હાઈકોર્ટમાંથી મેળવી હતી અને આ બંનેની સરખામણી સકારાત્મક રીતે સૂચવશે કે હાઈકોર્ટે એસીઆરની સામગ્રીનો વિશ્વાસપૂર્વક અર્ક કાઢ્યો નથી.

૩૬. ફરજિયાત નિવૃત્તિનો નિર્ણય જેના પર આધારિત હતો તે સામગ્રી, જેમ કે આક્ષેપિત ચુકાદામાં હાઈકોર્ટ દ્વારા કાઢવામાં આવી છે, અને અપીલકર્તા દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી સામગ્રી દર્શાવે છે કે સંબંધિત સામગ્રીની સમગ્રતાને ધ્યાનમાં લેવામાં આવી ન હતી અથવા હાઈકોર્ટ દ્વારા સંપૂર્ણપણે અવગણવામાં આવી હતી. આ માત્ર એક જ નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે કે હાઈકોર્ટનો સબ્જેક્ટિવ સંતોષ પૂરતી અથવા સંબંધિત સામગ્રી પર આધારિત ન હતો. આ બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, આપણે એમ ન કહી શકીએ કે અપીલકર્તાનો સેવા રેકૉર્ડ અસંતોષકારક હતો જે સેવામાંથી સમય પહેલાં નિવૃત્તિને વાજબી ઠેરવે. તેથી, અપીલકર્તાને સેવામાંથી ફરજિયાત નિવૃત્ત કરવાનું કોઈ ઔચિત્ય ન હતું.

૨૨. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. ઉમેદભાઈ એમ. પટેલ (સુપ્રા) ના કેસમાં, તે જ સિદ્ધાંતોનો નીચેના શબ્દોમાં પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો હતો:

“૧૧. ફરજિયાત નિવૃત્તિને લગતો કાયદો હવે ચોક્કસ સિદ્ધાંતોમાં સ્ફટિકીકૃત થયો છે, જેને વ્યાપકપણે આ પ્રમાણે સારાંશ આપી શકાય:

(૧) જ્યારે પણ સરકારી કર્મચારીની સેવાઓ સામાન્ય વહીવટ માટે ઉપયોગી ન રહે, ત્યારે જાહેર હિત ખાતર તે અધિકારીને ફરજિયાત નિવૃત્ત કરી શકાય છે.

(૨) સામાન્ય રીતે, ફરજિયાત નિવૃત્તિના હુકમને સંવિધાનની કલમ ૩૧૧ હેઠળ આવતી શિક્ષા ગણવામાં આવતી નથી.

(૩) સારા વહીવટ માટે, નકામા ભાગ (ડેડ વૂડ) ને દૂર કરવું જરૂરી છે, પરંતુ અધિકારીના સમગ્ર સેવા રેકૉર્ડને યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં લીધા પછી જ ફરજિયાત નિવૃત્તિનો હુકમ પસાર કરી શકાય છે.

(૪) ગુપ્ત રેકૉર્ડમાં કરવામાં આવેલી કોઈપણ પ્રતિકૂળ નોંધો ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે અને આવો હુકમ પસાર કરતી વખતે તેને યોગ્ય વજન આપવામાં આવશે.

(૫) ગુપ્ત રેકૉર્ડમાં રહેલી બિન-સંચારિત (અનકમ્યુનિકેટેડ) નોંધોને પણ ધ્યાનમાં લઈ શકાય છે.

(૬) જ્યારે ખાતાકીય તપાસનો માર્ગ વધુ ઈચ્છનીય હોય ત્યારે તેને ટાળવા માટે શોર્ટ કટ તરીકે ફરજિયાત નિવૃત્તિનો હુકમ પસાર કરવામાં આવશે નહીં.

(૭) જો ગુપ્ત રેકૉર્ડમાં પ્રતિકૂળ નોંધો હોવા છતાં અધિકારીને પ્રમોશન આપવામાં આવ્યું હતું, તો તે અધિકારીની તરફેણમાં એક હકીકત છે.

(૮) શિક્ષાત્મક પગલા તરીકે ફરજિયાત નિવૃત્તિ લાદવામાં આવશે નહીં.”

૨૯. અહેવાલ એ પણ દર્શાવતો નથી કે અપીલકર્તા દ્વારા રાખવામાં આવેલા બેંક ખાતાઓમાં કોઈ અનિયમિતતા છે. જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્ય વતી દાખલ કરાયેલ સોગંદનામું સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે વિજિલન્સ ઓર્ગેનાઇઝેશન અનુસાર, અપીલકર્તા એકિઝક્યુટિવ એન્જિનિયર (આરઈડબ્લ્યુ, કુઠુઆ) તરીકે પોસ્ટેડ હતા ત્યારે સ્ટેટ વિજિલન્સ ઓર્ગેનાઇઝેશન દ્વારા તેમની સામે ૪૯/૯૧, ૧૧/૯૫ અને ૬૩/૯૪ નંબર ધરાવતી ત્રણ ફર્ટ ઈન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ નોંધવામાં આવી હતી. તપાસ હાથ ધરવા પર, તમામ એફઆઈઆર 'સાબિત ન થયેલ' માલૂમ પડી હતી. જોકે, અધિકારી સામે ખાતાકીય કાર્યવાહી શરૂ કરવાની ભલામણ કરવામાં આવી હતી. ઉપરોક્ત ભલામણ છતાં, અમારી સમક્ષ એ વિવાદિત નથી કે, અપીલકર્તા વિરુદ્ધ ક્યારેય કોઈ ખાતાકીય કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી ન હતી. વાસ્તવમાં, એફઆઈઆરની તપાસ પૂરી થયા પછી, અપીલકર્તાને ૧૫.૧૨.૧૯૯૬ ના રોજ એકિઝક્યુટિવ એન્જિનિયરના હોદ્દા પર પ્રમોશન આપવામાં આવ્યું હતું. તેથી, સલામત રીતે એવો નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય છે કે અધિકારી પાસે તેમની આવકના જાણીતા સ્ત્રોત કરતાં વધુ સંપત્તિ છે તેવા નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે હાઈ પાવર્ડ કમિટી સમક્ષ કોઈ સામગ્રી ન હતી.

૩૦. આ હવે આપણને અન્ય સામગ્રી તરફ લઈ જાય છે જેના આધારે હાઈ પાવર્ડ કમિટી દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવી છે. અમારા દ્વારા અગાઉ નોંધવામાં આવ્યું છે કે અપીલકર્તાએ તેમની સત્તાવાર ફરજોના પાલનમાં, વિવિધ પ્રોજેક્ટ્સના કામોના નિર્માણને તકનીકી મંજૂરી આપવાની ભલામણ કરવાની જરૂર હતી. પાછલી તારીખથી તકનીકી મંજૂરીઓ જારી કરવા અંગેના આક્ષેપની યોગ્ય તપાસ કરવામાં આવી હતી. હુકમના અગાઉના ભાગમાં નોંધાયેલા તપાસ અધિકારી દ્વારા આખરે પહોંચેલા નિષ્કર્ષ સૂચવે છે કે અપીલકર્તાએ રેકૉર્ડની જાળવણીમાં કેઝ્યુઅલ અને આડેધડ રીતે કાર્ય કર્યું હતું. અપીલકર્તાના ભાગ પરની આવી બેદરકારી પોતે જ એવા નિષ્કર્ષ પર દોરી શકે નહીં કે અપીલકર્તા કોઈ છુપા હેતુ સાથે આ રીતે કાર્ય કરી રહ્યા હતા. હાઈ પાવર્ડ કમિટી દ્વારા પહોંચેલા નિષ્કર્ષો વાર્ષિક કામગીરી અહેવાલમાં અપીલકર્તાના કામ અને પ્રામાણિકતાના મૂલ્યાંકન સાથે સંબંધિત નથી. અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, તમામ વાર્ષિક કામગીરી અહેવાલોમાં, અધિકારીને 'ખૂબ સારા', 'ઉત્કૃષ્ટ' અને અસાધારણ (આઉટસ્ટેન્ડિંગ)' તરીકે પણ રેટ કરવામાં આવ્યા છે.

૩૧. ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં રાખીને, નિષ્કર્ષ અનિવાર્ય છે, કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા પસાર કરાયેલ હુકમ મનસ્વીતાના દૂષણથી પીડાય છે. હાઈકોર્ટે એવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં ભૂલ કરી હતી જે હાઈકોર્ટ સમક્ષ રજૂ કરાયેલા રેકૉર્ડ દ્વારા સાબિત થયા ન હતા. સુસ્થાપિત કાયદાને ધ્યાનમાં રાખીને, આપણા માટે સિંગલ જજ તેમજ ડિવિઝન બેંચના ચુકાદાઓને માન્ય રાખવાનું શક્ય નથી.

૧૬. એચ. એ. મહેતા (સુપ્રા) ના કિસ્સામાં, આ અદાલતે ફકરા નંબર ૧૮ થી ૨૦ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું અને ઠરાવ્યું:

'૧૮. સવાલ એ છે કે આવી ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો વ્યાપ કેટલો છે? શું અદાલતો પુરાવા અને સાધનસામગ્રીનું પુનઃ મૂલ્યાંકન અને પુનઃ આંકણ કરવામાં અને સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા પહોંચેલા નિષ્કર્ષ કરતાં અલગ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં વાજબી છે? શું અદાલતોએ સેવા નોંધમાં ઊંડાણપૂર્વક ઉત્તરવું જોઈએ અને જાહેર વહીવટના પાયા માટે એકદમ સુસંગત અને મહત્વપૂર્ણ હોય તેવા પરિબલોને અવગણીને કર્મચારી માટે અનુકૂળ પરિબલો શોધવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ? શું અદાલતોએ સક્ષમ સત્તાધિકારીના નિર્ણયના હુકમ સામે અપીલમાં બેસવું જોઈએ? આવા તમામ

પ્રશ્નોના જવાબો નકારાત્મક છે અને ન્યાયિક સમીક્ષાનો અધિકારક્ષેત્ર અને વ્યાપ ખૂબ જ મર્યાદિત છે. જ્યારે અદાલતને સંતોષ થાય છે કે આ નિયમ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ એ સત્તાના છળપૂર્વકના ઉપયોગ સમાન છે અથવા સ્પેરછાચારી કે બદલિ his/her થી કરવામાં આવેલ છે ત્યારે તે હુકમને હંમેશા રદ કરી શકે છે. જો કે જસ્ટિસ વી. એચ. ફૃષ્ટા અચ્ચરે બલદેવરાજ ચઢ્ઢા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (સુપ્રા) ના કિસ્સામાં અવલોકન કર્યું છે કે, જ્યાં સત્તા મનોરંજન હોઈ શકે અને કારકિર્દી ભોગ બની શકે ત્યાં ન્યાયિક દેખરેખ એ એક અપ્રિય જરૂરિયાત બની જાય છે. નિયમ ૧૬૧ હેઠળ સંભવિત ફરજિયાત નિવૃત્તિ કે જે સત્તાવાર જીવનના ઉત્તરાધાર્ધને કરાવે છે તે એક ભયાનક અનિશ્ચિતતા દાખલ કરે છે જે પ્રામાણિક વ્યક્તિને પણ ભયભીત કરે છે, કાર્યક્ષમ વ્યક્તિને ધૂજાવે છે અને લગભગ દરેકને નમ્ર બનાવે છે. કારકિર્દીના ઉત્તરાધાર્ધમાં સરકારી સેવક પર આવી સત્તાના ઉપયોગના ખૂબ જ ભયાનક પરિણામો આવે છે અને ન્યાયિક સમીક્ષાનો વ્યાપ ખૂબ જ મર્યાદિત હોવાનું કહેવાતું હોવાથી, આવી સત્તાના ઉપયોગને ખંતપૂર્વક તપાસવાની અદાલતની ફરજ બની રહે છે. સરકારી કર્મચારી પર હુકમની પ્રતિકૂળ અસર બલદેવરાજ ચઢ્ઢા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (સુપ્રા) ના કિસ્સામાં જસ્ટિસ ફૃષ્ટા અચ્ચરના શબ્દો કરતાં વધુ સારી રીતે વ્યક્ત કરી

શકાય નહીં. જસ્ટિસ કૃષ્ણ અચ્ચરે ઉપરોક્ત કિસ્સામાં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

'વહીવટ સક્ષમ બનવા માટે એવા સેવકો હોવા જોઈએ જેઓ આવતીકાલ વિશેની અનિશ્ચિતતાથી પીડાતા ન હોય. ૫૦ વર્ષની ઉંમરે જ્યારે તમારી પાસે કૌટુંબિક જવાબદારી હોય અને પોતાના જીવનની સાંજની ગંભીર સમસ્યાઓ હોય, ત્યારે તમારો અનુભવ, સિદ્ધિઓ અને સક્ષમતાની પૂર્ણતા વહીવટ માટે સંપત્તિ બની જાય છે જો અને માત્ર જો તમે 'મારું અને મારા પરિવારનું શું થશે? જો મને બરતરફ કરવામાં આવશે તો હું ક્યાં જઈશ? જ્યારે હું નવી રોજગારી મેળવવા માટે ખૂબ વૃદ્ધ હોઈશ અને નિવૃત્ત થવા માટે ખૂબ નાનો હોઈશ ત્યારે હું કેવી રીતે જીવીશ?' તેનાથી હેરાન કે ચિંતિત ન થાવ. આ બાબતો એવા વિભાગોમાં વધુ મહત્વપૂર્ણ બની જાય છે જ્યાં કાર્યાત્મક સ્વતંત્રતા, નરભય તપાસ અને ઉચ્ચ સ્થાનો પરની બદી અથવા ભૂલને ખુદી પાડવાની સ્વતંત્રતા એ કાર્ય છે. અને સી અને એજી અને તેમની હેઠળના મોનિટર અને કર્મચારીઓની આખી લશ્કર સાથે નિહિત એડલ્ટની કચેરીના ઓમ્બુઝ્સમેન જેવા કાર્યો રાષ્ટ્રના નાણાકીય સ્વાસ્થ્ય અને શિસ્ત માટે ખૂબ જ વ્યૂહાત્મક છે કે જેથી સૂક્ષ્મ ધમકીઓ અને પરોક્ષ ડરથી મુક્તિ જાહેર હિતમાં ખૂબ જ

છે. તેથી જ આપણે ભારપૂર્વક જણાવવું જોઈએ કે જાહેર હિતના બહાના હેઠળ જો અકાળ નિવૃત્તિનો હુકમ કરવા માટે અમર્યાદિત વિવેકબુદ્ધિને સ્વીકાર્ય ગણવામાં આવે તો તે જાહેર હિત માટે ચોક્કસ ભયરૂપ બનશે અને અવાજબીપણું, સ્વેચ્છાચારીપણું અને છૂપી બરતરફીના કારણે નિષ્ફળ જવું જોઈએ. નિયમને બંધારણીય બનાવવા માટે આપણે તેને એ રીતે વાંચવો જોઈએ જેથી તેને આપણે હમણાં જ દર્શાવેલી અનિષ્ટની સંભાવનાઓથી મુક્ત કરી શકાય. સત્તાનો ઉપયોગ સદ્ભાવનાપૂર્વક અને જાહેર હિતને પ્રોત્સાહન આપવા માટે હોવો જોઈએ. અહીં બદનિયત દર્શાવવા માટે કોઈ પૂરતો આધાર નથી અને આક્ષેપ કરાયેલી એકમાત્ર ખામી જે ગંભીર નોટિસને પાત્ર છે તે એ છે કે શું હુકમ જાહેર હિતમાં કરવામાં આવ્યો છે. જ્યારે કોઈ હુકમને પડકારવામાં આવે છે અને તેની માન્યતા જાહેર હિત દ્વારા સમર્થિત હોવા પર આધારિત હોય છે, ત્યારે રાજ્યએ સાધનસામગ્રી જાહેર કરવી જોઈએ જેથી અદાલતને સંતોષ થાય કે કોઈ પણ સાધનસામગ્રીના અભાવે હુકમ ખરાબ નથી, જે કાયદામાં વાજબી રીતે સૂચના અપાયેલ વાજબી માણસ માટે જાહેર હિતના ગ્રાઉન્ડ્સને ટકાવી રાખવા માટે પૂરતું છે જે જાહેર સેવકની ફરજિયાત નિવૃત્તિને વાજબી ઠેરવે છે. ન્યાયાધીશો વહીવટકર્તાના નિર્ણય માટે પોતાના નિર્ણયનું વિસ્થાપન કરી શકતા નથી પરંતુ તેઓ વહીવટી

કાયદામાં સુસ્થાપિત અને બંધારણીય ફરજો પર આધારિત લઘુત્તમ સમીક્ષામાંથી મુક્ત થતા નથી. આ ક્ષેત્ર પર ન્યાયિક સત્તાની મર્યાદાઓ જાણીતી છે અને આપણે માત્ર એ જોવા માટે સાધનસામગ્રીની તપાસ કરવા પૂરતા સીમિત છીએ કે શું તર્કસંગત મન સંભવિતપણે સંતોષાઈ શકે છે કે સંબંધિત અધિકારીની ફરજિયાત નિવૃત્તિ જરૂરી છે".

૧૮. ઉપરોક્ત અવલોકનો પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જાહેર હિતના બહાના હેઠળ જો અકાળ નિવૃત્તિનો હુકમ કરવા માટે અમર્યાદિત વિવેકબુદ્ધિને સ્વીકાર્ય ગણવામાં આવે તો તે જાહેર હિત માટે ચોક્કસ ભયરૂપ બનશે અને તે અવાજબીપણું, સ્વેચ્છાચારીપણું અને છૂપી બરતરફી માટે નિષ્ફળ જવું જોઈએ. ટૂંકમાં કહીએ તો, અકાળ નિવૃત્તિના હુકમને પડકારતી કાર્યવાહીમાં સફળ થવા માટે, સત્તાનો ઉપયોગ કરનાર સત્તાધિકારીએ સાબિત કરવું પડશે કે સત્તાનો ઉપયોગ સદ્ભાવનાપૂર્વકનો છે અને જાહેર હિતને પ્રોત્સાહન આપવા માટે છે. સત્તાધિકારીએ જે સાધનસામગ્રીના આધારે હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો છે તે જાહેર કરવી પડશે અને અદાલતને સંતોષ થવો જોઈએ કે કોઈ પણ સાધનસામગ્રીના અભાવે હુકમ ખરાબ નથી, જે કાયદામાં વાજબી રીતે સૂચના અપાયેલ વાજબી માણસ માટે જાહેર

હિતના આધારને ટકાવી રાખવા માટે પૂરતું છે. જો કે, અદાલત સત્તાધિકારીના નિર્ણયના સ્થાને પોતાના નિર્ણયને મૂકી શકતી નથી પરંતુ અદાલતો વહીવટી કાયદામાં સુસ્થાપિત અને બંધારણીય ફરજો પર આધારિત લઘુત્તમ સમીક્ષામાંથી મુક્ત થતી નથી.

૨૦. શું સત્તાનો છળપૂર્વકનો ઉપયોગ થયો છે અથવા હુકમ પસાર કરતી વખતે સત્તાધિકારીમાં સદ્ભાવનાનો અભાવ છે તે નિશ્ચિત કરીને અને શોધીને ચકાસી શકાય છે. સત્તાધિકારીએ અસંગત અને/અથવા બાહ્ય પરિબલોને ધ્યાનમાં લીધા છે કે કેમ અથવા જે પરિબલો સુસંગત અને મહત્વપૂર્ણ હતા તેને ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ ગયા છે કે કેમ તે અંગે. તપાસ પરથી અદાલતોએ સત્તાના ઉપયોગને વાજબી ઠેરવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે. જ્યારે અદાલતને સંતોષ થયો કે અસંગત અને બાહ્ય પરિબલોને ધ્યાનમાં લઈને અથવા સુસંગત અને મહત્વપૂર્ણ પરિબલોને અવગણીને નિર્ણય દૂષિત થયો હતો, ત્યારે તેણે સત્તાના છળપૂર્વકના ઉપયોગમાં હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો તે આધારે આવી કાર્યવાહીને અમાન્ય ઠેરવી છે.

૨૦ એ. આ તપાસમાંથી એક તર્કની નવી લાઈન વિકસાવવામાં આવી છે. સવાલ એ છે કે શું સત્તાધિકારીએ કર્મચારીની સમગ્ર સેવા નોંધ અને ગુપ્ત અહેવાલો પર વિચાર કરવો જોઈએ કે તેણે નિવૃત્તિની તારીખના તરત જ પહેલાના ૫ થી ૧૦ વર્ષની સેવા નોંધ અને ગુપ્ત અહેવાલો પર જ વિચાર કરવો જોઈએ? વધુ પ્રશ્ન એ છે કે શું ફરજિયાત નિવૃત્તિનો હુકમ જરૂરી રીતે ખરાબ છે જો સત્તાધિકારીએ દૂરના ભૂતકાળના અહેવાલોને ધ્યાનમાં લીધા હોય જેથી કર્મચારીની તાજેતરની સેવા કારકિર્દીના અહેવાલોને અવગણીને કાર્યવાહીને વાજબી ઠેરવી શકાય? વધુ પ્રશ્ન એ પણ ઊભો થઈ શકે છે કે શું સરકારી કર્મચારીને બઢતી આપવાની પછીની હકીકત અકાળ નિવૃત્તિની સત્તાનો ઉપયોગ કરનાર સત્તાધિકારી દ્વારા વિચારણાના વ્યાપથી બહાર તેની અગાઉની સેવા નોંધને જરૂરી રીતે બનાવે છે? શું સરકારી કર્મચારીને ઇ.બી. ઓળંગવાની મંજૂરી આપવાની એક માત્ર વહીવટી કાર્યવાહી પણ ૫૦ વર્ષની ઉંમર પછી સેવામાં ચાલુ રાખવા માટે તેની યોગ્યતાનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે તેની પહેલાંની તેની સમગ્ર સેવા નોંધને વિચારણાના ક્ષેત્રની બહાર મૂકશે? આ તમામ પાસાઓની તપાસના પરિણામે ધીમે ધીમે ન્યાયિક સમીક્ષાના વ્યાપને વિસ્તારવામાં આવ્યો છે. વાસ્તવમાં, અકાળ નિવૃત્તિની સત્તા જે એક સમયે સંપૂર્ણ સત્તા હોવાનું કહેવાતું હતું તે હવે

સત્તાના છળપૂર્વકના ઉપયોગના મથાળા હેઠળ વિગતવાર ન્યાયિક તપાસને આધીન છે. શું સુસંગત છે અને શું સુસંગત નથી. સેવામાં ચાલુ રાખવા માટે કર્મચારીની યોગ્યતાનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે શું જોવું જોઈએ અને શું ન જોવું જોઈએ તે અપ્રત્યક્ષ રીતે ન્યાયિક તપાસમાં લેવામાં આવે છે અને ખૂબ જ વારંવાર અકાળ નિવૃત્તિનો હુકમ એ આધારે રદબાતલ થાય છે કે સત્તાધિકારીએ અસંગત અને બાહ્ય પરિબલોને ધ્યાનમાં લીધા છે અથવા સુસંગત કે મુખ્ય પરિબલોને ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ ગયા છે.”

૧૭. જે. એમ. મહેતા (સુપ્રા) ના કિસ્સામાં, આ અદાલતે ફકરા નંબર ૧૬ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું અને ઠરાવ્યું:

‘૧૬. ઓક્ટોબર ૧૯૯૦ માં નક્કી કરાયેલ સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન ન. ૨૮/૯૦ માં આ અદાલતની ડિવિઝન બેન્ચે સુપ્રીમ કોર્ટના ઉપરોક્ત દર્શાવેલ નિર્ણયને અનુસરીને અને બોમ્બે સિવિલ સર્વિસ રૂલ્સના નિયમ ૧૬૧ ના સંદર્ભમાં શોધી કાઢ્યું હતું કે ‘જો અકાળ નિવૃત્તિનો હુકમ સરકારી સેવક સામે કોઈ આક્ષેપો કર્યા વિના નિરુપદ્રવી ભાષામાં ઘડવામાં આવ્યો હોય, જેને સેવામાંથી ફરજિયાત નિવૃત્ત કરવાનો આદેશ આપવામાં આવ્યો છે, તો પણ

અદાલત જો પડકારવામાં આવે તો, યોગ્ય કિસ્સાઓમાં, આ હુકમ સંબંધિત સરકારી સેવકના કોઈ ગેરવર્તણૂક પર આધારિત છે કે કેમ અથવા હુકમ સદ્ભાવનાપૂર્વક કરવામાં આવ્યો છે અને કોઈ પરોક્ષ અથવા બાહ્ય હેતુઓ સાથે નહીં તે શોધી કાઢવા માટે પડદો ઊંચકી શકે છે". ડિવિઝન બેન્ચ સમક્ષના કિસ્સામાં, અદાલતે શોધી કાઢ્યું હતું કે તે કિસ્સામાં કર્મચારીને માત્ર ક્ષમતા રોધ (એફિશિયન્સી બાર) ઓળંગવાની મંજૂરી આપવામાં આવી ન હતી પરંતુ તેને ઉચ્ચ હોદ્દા પર બઢતી આપવામાં આવી હતી. અદાલતે, તેથી, શોધી કાઢ્યું કે કર્મચારીને 'ડેડ-વુડ" ગણી શકાય નહીં. અદાલતે શોધી કાઢ્યું કે તેના એફિડેવિટ જવાબમાં રાજ્ય સરકારનો કેસ હતો કે કર્મચારી સામે સંખ્યાબંધ ખાતાકીય તપાસ પેન્ડિંગ હતી અને તે વધુમાં તેમનો કેસ હતો કે કર્મચારીની પ્રામાણિકતા શંકાસ્પદ હતી. ડિવિઝન બેન્ચે, તેથી, શોધી કાઢ્યું કે વાસ્તવમાં કર્મચારી સામે પસાર કરાયેલ હુકમ બોમ્બે સિવિલ સર્વિસ રૂલ્સના નિયમ ૧૬૧ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને માત્ર અકાળ નિવૃત્તિનો હુકમ ન હતો, પરંતુ તેના સાર અને તત્વમાં, તે એક શિક્ષાત્મક હુકમ હતો; આ હુકમ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧૧ હેઠળ નિયમિત ખાતાકીય તપાસનો ટૂંકો રસ્તો હતો."

૧૮. વાલીબેન જેઠાભાઈ ભાનજી (સુપ્રા) ના કિસ્સામાં, આ અદાલતે ફરરા નંબર ૧૩ અને ૧૭ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું અને ઠરાવ્યું:

'૧૩ ...

...
એ નોંધવામાં આવી શકે છે કે ફરજિયાત નિવૃત્તિ શબ્દનો ઉપયોગ ઘણીવાર બિન-શિક્ષાત્મક અકાળ નિવૃત્તિ માટે થાય છે. જો કે, કોઈ એ હકીકતને નજરઅંદાજ કરી શકે નહીં કે આ બે પ્રકારની નિવૃત્તિ વચ્ચે સ્પષ્ટ તફાવત છે, અર્થાત, સાબિત થયેલ ગેરવર્તણૂકના આધારે ખાતાકીય તપાસ પર શિક્ષાત્મક નિવૃત્તિ જે સામાન્ય રીતે કર્મચારીને કોઈ નિવૃત્તિ લાભો મેળવવાથી અયોગ્ય ઠેરવે છે અને સેવાના અમુક વર્ષો પૂર્ણ થવા પર અકાળ અથવા ફરજિયાત નિવૃત્તિ તરીકે ઓળખાતી બિન-શિક્ષાત્મક નિવૃત્તિ કે જે કિસ્સામાં કર્મચારી ભૂતકાળની સેવાના તમામ લાભો જાળવી રાખે છે અને તે આધારે સંપૂર્ણ નિવૃત્તિ પછીના લાભો માટે હકદાર છે. કોઈ એ પણ નોંધી શકે છે કે તાજેતરના ભૂતકાળમાં, સ્વેચ્છાએ નિવૃત્તિ યોજનાઓ અનુસાર સ્વેચ્છાએ નિવૃત્તિઓ ચલાવવામાં આવી રહી છે. કર્મચારીઓ અને પગારનો બોજ ઘટાડવા માટે માલિકો ઘણીવાર સ્વેચ્છાએ નિવૃત્તિ યોજનાઓ સાથે આવે છે. બેંક ઓફ ઈન્ડિયા લિ. ઓ. પી.

સ્વરણકાર, (૨૦૦૩) ૨ એસસીસી ૭૨૧ માં અહેવાલ થયેલ કિસ્સામાં માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા ઠરાવવામાં આવ્યા મુજબ આ પ્રકારની યોજનાઓને ઓફર કરવા માટેના આમંત્રણ તરીકે અર્થઘટન કરવામાં આવે છે.

૧૭. ઉપરોક્ત ન્યાયિક આદેશોનું પરિણામ એ આવશે કે સેવાના નિયમોના સંદર્ભમાં અમુક ઉંમર વટાવ્યા પછી પરંતુ વયનિવૃત્તિની ઉંમર વટાવતા પહેલા કર્મચારીની બિન-શિક્ષાત્મક સમાપ્તિ તરીકે ફરજિયાત નિવૃત્તિની વિભાવના ચોક્કસ અર્થ પ્રાપ્ત કરે છે. આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ જાહેર હિતમાં કરવાનો રહે છે. આ સંદર્ભમાં ફરજિયાત નિવૃત્તિ જાહેર હિતની વિભાવનાને વધુ સારા અને વધુ કાર્યક્ષમ વહીવટ માટે પોતાને ઉર્જવાન બનાવવાની વહીવટની જરૂરિયાત તરીકે સમજવામાં આવે છે અને આ સંદર્ભમાં એવું જાણવા મળ્યું છે કે માલિક માટે ડેડ વુડને દૂર કરવા, અકાર્યક્ષમ લોકોને દૂર કરવા અને જાહેર સેવામાં કાર્યક્ષમતા અને પ્રામાણિકતા વધારવા માટે આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવાનો વિકલ્પ હંમેશા ખુલ્લો છે. એવું જાણવા મળ્યું છે કે સરકાર પાસે ડેડ વુડ, અકાર્યક્ષમ, ભ્રષ્ટ અને

શંકાસ્પદ પ્રામાણિકતા ધરાવતા લોકોને સેવામાંથી ફરજિયાત નિવૃત્ત કરીને દૂર કરવાની સત્તા છે. આમ જોઈ શકાય છે કે તપાસ કર્યા વિના કર્મચારીને ફરજિયાત નિવૃત્ત કરવાની માલિકની સત્તાના સંદર્ભમાં, તે જાહેર હિત પર આધારિત હોવું જોઈએ જેમ કે માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટના કેટલાક નિર્ણયોના સંદર્ભમાં સમજવામાં આવે છે, જેમાંથી કેટલાકનો સંદર્ભ અહીં ઉપરોક્ત આપવામાં આવ્યો છે. તેથી બાબતનો મુખ્ય મુદ્દો એ હશે કે વહીવટની કાર્યક્ષમતામાં સુધારો કરવા માટે જાહેર હિતમાં આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકાય છે અને તે અર્થમાં આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કેડ વુડને દૂર કરવા માટે અથવા અકાર્યક્ષમ કર્મચારીઓને દૂર કરવા માટે અથવા શંકાસ્પદ પ્રામાણિકતા ધરાવતી વ્યક્તિઓને દૂર કરવા માટે કરી શકાય છે. મારા મતે, આવી સત્તાઓના સંદર્ભમાં જાહેર હિત શબ્દને એટલો વ્યાપક અર્થ આપી શકાય નહીં કે જેમાં જાહેર મહત્વ અથવા હિતના કોઈપણ અને દરેક પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય જેમ કે વર્તમાન કિસ્સામાં સામાવાળા દ્વારા કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. શબ્દના સામાન્ય અર્થમાં જો કે વર્ક ફોર્સ ઘટાડવા અથવા પગારનો બોજ ઘટાડવા માટે, જાહેર હિત તરીકે ગણવામાં આવી શકે છે, મારા મતે, કર્મચારી વયનિવૃત્તિની ઉંમર પ્રાપ્ત કરે તે પહેલાં તેને ફરજિયાત નિવૃત્ત કરવાની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવાના હેતુ માટે આવા હેતુનો સંદર્ભ

શામેલ કરવાનો નથી. આવા જોગવાઈઓ હેઠળ માલિક દ્વારા ભોગવવામાં આવતી સત્તાઓનું સ્વરૂપ અહીં ઉપરોક્ત ટાંકવામાં આવેલા વિવિધ નિર્ણયો દ્વારા ચર્ચા કરવામાં આવી છે અને રૂપરેખા આપવામાં આવી છે. વાજબી ગેરંટી છે કે કર્મચારીને તે વયનિવૃત્તિની ઉંમર વટાવે ત્યાં સુધી તેની ફરજો બજાવવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે. જોશી ફતેચંદ મોરારજી (સુપ્રા) ના કિસ્સામાં અવલોકન કર્યા મુજબ વયનિવૃત્તિની સામાન્ય ઉંમર માલિકની સ્વેચ્છાચારી મરજી કે મોજશોખ પર છોડી શકાય નહીં.”

૧૯. માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ અને આ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા ઉપરોક્ત નિર્ણયો પર આધાર રાખીને, આ અદાલતે સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૫૨૪૧/૨૦૦૦ માં ૦૨/૦૩/૨૦૧૬ ના રોજ એક હુકમ પણ પસાર કર્યો હતો અને સદર કિસ્સામાં, આ અદાલતે ફકરા નંબર ૨૨ માં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતોનો સારાંશ નીચે મુજબ આપ્યો છે:

'૨૨. માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ તેમજ આ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા ઉપરોક્ત નિર્ણયો પરથી નીચેના મુદ્દાઓ બહાર આવશે.

એ. ફરજિયાત નિવૃત્તિનો હુકમ એ સજા નથી. તેમાં કોઈ કલંક નથી કે દુર્વ્યવહારનું કોઈ સૂચન નથી.

બી. સરકારી સેવકને ફરજિયાત નિવૃત્ત કરવાનું જાહેર હિતમાં છે તેવો અભિપ્રાય બનાવીને સરકાર દ્વારા હુકમ પસાર કરવાનો રહેશે.

સી. ફરજિયાત નિવૃત્તિના હુકમના સંદર્ભમાં કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોને કોઈ સ્થાન નથી. જો કે, ન્યાયિક તપાસ બાદબાકી નથી, હાઈકોર્ટે અપીલ અદાલત તરીકે બાબતની તપાસ કરી ન હતી, પરંતુ જો હુકમ આના પર આધારિત હોય તો હાઈકોર્ટ પાસે ફરજિયાત નિવૃત્તિના હુકમમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો અધિકારક્ષેત્ર છે ૧) બદનિયત, ૨) તે કોઈ પુરાવા પર આધારિત નથી, અથવા ૩) તે સ્પેરછાચારી છે, ૪) અથવા વિપરીત હુકમ છે.

ડી. જ્યારે આવો માર્ગ વધુ ઈચ્છનીય હોય ત્યારે ખાતાકીય તપાસ ટાળવા માટે ટૂંકા રસ્તા તરીકે ફરજિયાત નિવૃત્તિનો હુકમ પસાર કરવામાં આવશે નહીં.

ઇ. ફરજિયાત નિવૃત્તિ શિક્ષાત્મક પગલાં તરીકે લાદવામાં આવશે નહીં.

એફ. ગુપ્ત નોંધમાં કરવામાં આવેલી કોઈપણ પ્રતિકૂળ નોંધોની નોંધ લેવામાં આવશે અને આવો હુકમ પસાર કરવામાં યોગ્ય વજન આપવામાં આવશે.”

૨૦. આમ, ઉપરોક્ત માર્ગદર્શિકાને ધ્યાનમાં રાખીને, જો વર્તમાન કિસ્સાની હકીકતો પર વિચાર કરવામાં આવે જેની અહીં ઉપરોક્ત ચર્ચા કરવામાં આવી છે, તો એવું કહી શકાય કે સામાવાળા સત્તાધિકારી દ્વારા લેવાયેલ આક્ષેપિત નિર્ણય સ્પેરછાચારી છે અને સદર હુકમને એક વિપરીત હુકમ કહી શકાય. સામાવાળા સત્તાધિકારીએ અહીં ઉપરોક્ત અવલોકન કર્યા મુજબ ખાતાકીય તપાસ ટાળવા માટે ટૂંકા રસ્તા તરીકે ફરજિયાત નિવૃત્તિનો હુકમ પસાર કર્યો છે. સદર માર્ગ સામાવાળા પાસે ખુલ્લો હતો અને કિસ્સાની હકીકતોમાં સદર માર્ગ વધુ ઈચ્છનીય હતો. સામાવાળાએ અરજદાર સાથે પણ ભેદભાવ કર્યો છે. મૌકુફીનો હુકમ રદ કર્યા પછી શ્રી પ્રજાપતિને સેવામાં પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવ્યા હતા. જ્યારે ટ્રાયલ કોર્ટે અરજદાર તેમજ સદર શ્રી પ્રજાપતિને નિર્દોષ છોડી મૂક્યા હતા, ત્યારે સદર શ્રી પ્રજાપતિ સામે કોઈ ખાતાકીય તપાસ યોજવામાં આવી ન હતી. જો વર્ષ ૧૯૯૮ ના સંબંધિત સમયે જ્યારે અરજદાર સામે આક્ષેપિત હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે સત્તાધિકારીનો અભિપ્રાય હતો કે અરજદારની પ્રામાણિકતા શંકાસ્પદ હતી, તો સદર સામાવાળા સત્તાધિકારીએ શ્રી પ્રજાપતિના કેસ પર વિચાર કરવો જોઈતો હતો અને એવો પણ અભિપ્રાય આપવો જોઈતો હતો કે શ્રી પ્રજાપતિની

પ્રામાણિકતા પણ શંકાસ્પદ હતી. શ્રી પ્રજાપતિ સામે કોઈ તપાસ ચોજવામાં આવી ન હતી અને તેમને બઢતી આપવામાં આવી હતી. ફરી એકવાર અવલોકન કરવામાં આવે છે કે સામાવાળાએ વર્ષ ૧૯૯૬-૯૭ માટેની પ્રતિકૂળ નોંધો પર ખોટી રીતે વિશ્વાસ મૂક્યો છે. સામાવાળાએ અરજદારની સમગ્ર સેવા નોંધ પર વિચાર કરવો જોઈતો હતો અને અહીં ઉપરોક્ત અવલોકન કર્યા મુજબ, સામાવાળાએ રેકૉર્ડ પર એવું સૂચવવા માટે કોઈ સાધનસામગ્રી મૂકી નથી કે વર્ષ ૧૯૯૬-૯૭ ની મુદત માટેની પ્રતિકૂળ નોંધો સિવાય, અન્ય કોઈ મુદતમાં અરજદાર સામે કોઈ પ્રતિકૂળ નોંધો છે કે નહીં અને અરજદાર પર કોઈ સજા લાદવામાં આવી હતી કે નહીં. તેનાથી વિપરીત, અરજદારને ૧૯૭૯ અને ૧૯૯૦ માં બઢતી આપવામાં આવી હતી.

૨૧. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, એવું કહી શકાય કે અરજદારની ફરજિયાત નિવૃત્તિનો આક્ષેપિત હુકમ શિક્ષાત્મક પગલા તરીકે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો અને તે ખાતાકીય તપાસ ટાળવા માટે ટૂંકા રસ્તા સિવાય બીજું કંઈ નહોતું. સદર હુકમ સ્પેચિયાચારી અને વિપરીત પણ છે અને તેથી, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે આ અદાલત પાસે સદર હુકમમાં હસ્તક્ષેપ કરવાની સત્તા છે, જો કે આ અદાલત એ વાતથી સચેત છે કે ન્યાયિક સમીક્ષાનો વ્યાપ મર્યાદિત છે, વર્તમાન કિસ્સાની હકીકતોમાં, સદર સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી છે.

૨૨. અરજદારે ૫૫ વર્ષની ઉંમર પ્રાપ્ત કરી તે સમયે ફરજિયાત નિવૃત્તિનો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો. અરજદાર વયનિવૃત્તિની ઉંમર પ્રાપ્ત કરવા પર નવેમ્બર ૨૦૦૧ માં નિવૃત્ત થવાના હતા અને તેથી, સામાવાળાને નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે જાણે ૨૯/૦૮/૧૯૯૮ ના રોજ ફરજિયાત નિવૃત્તિનો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો ન હોય તેમ તેમને તમામ પરિણામી લાભો આપવામાં આવે.

૨૩. તદનુસાર, આક્ષેપિત હુકમ આથી ૨૬ અને સેટ એસાઈડ કરવામાં આવે છે. સામાવાળાને અરજદારને તમામ પરિણામી લાભો આપવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

૨૪. તદનુસાર પિટિશન મંજૂર કરવામાં આવે છે. રૂલ એબ્સોલ્યુટ કરવામાં આવે છે. ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ નથી.

(વિપુલ એમ. પંચોલી, ન્યાયમૂર્તિશ્રી)

અંકિત

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.